

Александар Милановић

АКАДЕМСКО ПИСАЊЕ: ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МАСТЕРСКОГ РАДА И ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ПОЈАМ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

Развој стилистике у 20. веку

Прашка лингвистичка школа (Р. Јакобсон, Ј. Мукаржовски и др.)

Развој функционалне стилистике у словенској средини

Англосаксонска наука о тзв. *регистрима* (више прагматички приступ)

Руска функционална стилистика данас: Пермска школа

Српска функционална стилистика: Б. Тошовић, Р. Симић, М. Чаркић, Ј. Јовановић, Д. Кликовац, А. Милановић, А. Стојановић и др.

НАУЧНИ СТИЛ

Деперсонализовано и објективно сагледавање стварности

Откривање законитости (фаза дескрипције, фаза систематизације, фаза утврђивања законитости – научна методологија)

Базирање на појмовном мишљењу (однос *појмова* и *термина*)

Пошиљалац: научник (стручњак)

Прималац: научник, стручњак или онај који тежи да то постане (функција саопштавања – Јакобсонове ф-је језика у делу *Лингвистика и поетика*)

Оријентација: лишеност емоционалности и експресивности, логичност, апстрактност, објективност, прецизност, нормативност, херметичност, терминологичност, строги избор лексике (лишеност стилски маркиране и експресивне лексике), монолошко казивање

Три подстила: а) строго научни (академски); б) научно-уџбенички; в) научно-популарни – границе нису увек сасвим јасне, понекад их и нема

Писмени медији – основни облик НФС: монографије, књиге, приручници, уџбеници, скрипта, брошуре, периодика (часописи, зборници; листови, билтени)

Усмени медији: излагања на научним скуповима, конгресима и симпозијумима; предавања, округли столови, трибине

Идиолект научника (Радосав Бошковић)

„Београдски стил“: Јован Скерлић, Богдан Поповић, Павле Поповић; Александар Белић; Слободан Јовановић

„НАРАТОР“: АУТОРСКО ЈА И АУТОРСКО МИ

„У интелектуалном стилу, обично у научној расправи, чланку или каквом сличном саставу аутор састава ће често рећи: *Ми сматрамо, И раније смо једном приликом о томе говорили, Ми се с таквим схватањем не можемо сложити...*, употребиће, тј. глагол, као и заменицу, у облику 1. л. множине место облика истог лица једнине. Таква се употреба множине место једнине карактерише каткад као нескромност. Ми, међутим, сасвим супротно, сматрамо да појединац, мислећи на самог себе, управо из скромности узима облик којим као да оно што се глаголом означава приписује већини лица, што значи да би хтео рећи да то не припада само њему него тој већини. А ни у ком случају то не говори из почасти, ради чега се старија и непозната лица у личном обраћању ословљавају са *Ви* и притом употребљавају лични глаголски облик које ова заменица захтева“ (Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Научна књига, Београд, 1991, 573).

„У научном језику обично се користи се користи стилистички неутралан монолог руковођен трећим лицем, тако да је сва пажња усмерена на садржај и логички поредак изражавања. Да би се изразила ауторска скромност, у научним радовима, по традицији употребљава се 1. л. мн. (*ми*) уместо (*ја*) или се једноставно испушта заменица. [...] Треба имати у виду да употреба 1-ог л. мн. доприноси објективизацији научног саопштења: систем доказивања се развија у виду здруживања аутора и његовог опонента, како би сам тај опонент, као активни учесник, без већег отпора прихватио понуђену информацију. Уводећи множинску уместо јединске форме (*ми* уместо *ја*) аутор као да покушава да одстрани из понуђене информације све елементе који би могли да асоцирају на његову субјективност, на његов лични став“ (Милосав Ж. Чаркић, *Увод у стилистику*, Научна књига, Београд, 2002, 171-172).

Ко смо *ми* у тексту? Да ли аутор и његов опонент? То би личило на научну манипулацију: аутор као да заводи опонента, ублажује му суд, користећи форму *ми*. Анкета са велики бројем колега дала је готово само један одговор: *ми* су аутор рада и његови учитељи и помагачи наведени у литератури, а та форма одабрана је заиста из скромности, никако као некакво „краљевско *ми*“. Иста анкета показала је да професори на Филолошком факултету у Београду не воле *ја-форму* у мастерским радовима, која ту делује надмено. Форму *ја*, дакле, треба заслужити у науци, а за то има времена!

Деперсонализованост и *апстрактност* научног мишљења често се наводе као разлози за избор деагнетизованих реченица уместо *ја-форме* и *ми-форме*, а чини се да стилски разлози воде честом решењу, које се може препоручити: комбиновању деагнетизованих реченица и *ми-форме*.

Маркери закључка: „Да закључимо“ : „Да закључим“ : „Може се закључити“ : уобичајени поднаслови: „Закључак“ / „Уместо закључка“
Употреба 1. л. јд. и 1. л. мн. (Тошовић 2002: 351)

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕКСТА

„Неминовна тенденција науке је да *стабилизује термине* [истакао А. М.], да их замрзавањем претвори у стриктне денотације; за разлику од тога, песниково усмерење је разбијачко. Термини се непрестано узајамно модификују и на тај начин разбијају своја речничка значења“ (К. Брукс, *Језик парадокса*).

Значај научних термина и терминологија:

- а) Код развијених језика 90% лексике представљају научни и технички термини;
- б) У једној научној области количина специјалних термина не прелази границу 10-20%;
- в) У уској специјалности има 150-200 термина;
- г) У појединим научним текстовима *интернационализми* чине скоро 50% пунозначних речи.

Научни термини чине лексичку основу научног стила: тежња ка једнозначности (моносемичности), идеал је *једнозначан* термин. То је ипак тешко остварити. Многи традиционални термини у лингвистици засновани су на метафорама: *језичка грана, језичка породица, корен речи, грађење речи* и сл., али то не представља проблем.

Већи проблем ствара делимична вишезначност (полисемичност) термина у различитим научним дисциплинама, нпр. *морфологија* у медицини, архитектури, науци о књижевности, науци о језику, а највећи ствара вишезначност термина у оквиру исте дисциплине, нпр. двознани термин *компарација* (стилска фигура и граматичка категорија код придева и неких прилога).

Терминолошка синонимија: разлике између различитих школа и праваца видљиве су и у њиховим различитим терминологијама. Понекад се потпуно иста појава различито именује код различитих истраживача: на пример, термини *атрибутско-прилошка одредба* (Михаило Стевановић), *актуелни квалификатив* (Љубомир Поповић) и *привремени атрибут* (на који упућује Милош Ковачевић) имају потпуно исто значење. са друге стране, исти термин може имати потпуно различито значење у зависности од школе, па се тако значење термина *синтагма* разликује нпр. у традиционалној српској синтакси и у модерној англосаксонској лингвистици, итд.

Обим термина: код различитих истраживача исти термин не мора имати и исти обим. На пример, термин *славеносрпски језик* код Александра Белића обухвата језик у дужем временском периоду него што је то у учењу Павла Ивића из његових радова публикованих током 90-их година XX века, и сл.

Стога је неминовно да студент у раду назначи на којег истраживача или коју се школу ослања у свом раду, тј. чији терминолошки систем преузима. Уколико се у рад уводе и нови, недовољно распрострањени термини (што није неопходно, а најчешће ни пожељно у мастерском раду), неопходно их је и дефинисати, најбоље у фусноти. Дефиницију не би требало да даје сам студент, већ је треба преузети као цитат из литературе.

Честа неопходна понављања у научном стилу условљавају понекад употребу терминолошких синонима (*поређење* и *компарација*, *правопис* и *ортографија*, *самогласник* и *вокал*, *уснено-зубни* и *лабиодентални*, *струјни* и *фрикативни* итд.) јер аутори сматрају да тиме смањују монотонију у тексту, али *то није пожељно* у

тексту! Опасност лежи у томе што читалац може закључити да су у питању два *различита* термина, односно два термина са различитим значењем, нарочито у оним ситуацијама када постоји (нежељена) вишезначност појединих термина (уп. наведени пример *компарација* и *поређење*).

Врло честа грешка у мастерским радовима јесте и мешање термилолошких система: на пример, у радовима из синтаксе

Научни термини појављују се све чешће и у песничком језику (некада код Јована Суботића у 19. веку, потом код Симе Пандуровића у 20. веку, данас посве уобичајени), али у питању је стилска пререгистрација и то није битно за академско писање.

Термилолошки речници требало би да буду обавезна лектира студената на мастерским студијама, а пожељни су (умесно цитирани) и у литератури у самом раду, на пример: *Srpskohrvatski jezik* (red. Asim Peco i Živojin Stanojčić, Beograd: Interpress, 1972), Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, потом преведени речници страних аутора (Дикро/Тодоров, друго издање Кристаловог речника итд.).

СИНТАКСИЧКА СВОЈСТВА ТЕКСТА

Комплексна и вишечлана реченица као пожељна у тексту, али не једина. Понекад потреба да се створи „интелектуални стил“ тера студенте да беспотребно компликују своју реченицу. Поједини професори коментарисали су такве реченице својих колега речима да се иза њих крије „мутна свест“. И заиста, форсирано компликоване реченице служе понекад као параван за суштинско одсуство идеја.

Неоправдан је студентски страх од кратких реченица, које су јасне, значењски прозирне. Чини се да суптилна смена дугих и кратких реченица доприноси живости текста, али то је у пуној мери условљено природом и тематиком текста, те се не може програмирати.

Као ни сва друга *онеобичајења* тј. *очуђења* текста (термини из руског формализма), у мастерским радовима нису пожељни ни синтаксичкиотклони од уобичајеног: треба избегавати неочекиване инверзије на нивоу синтагме и реченице, агресивне интерполације (уметања) која руше линеарност реченице и њено лако разумевање, било какву врсту елипси и сл.

ТЕКСТУАЛНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Пожељне особине текста мастерског рада: целовитост, логичка повезаност, корелативност, сегментираност, устаљена тј. очекивана пропорција дужине делова (потцелина), нпр. закључак : главни део рада, и сл. (о овоме смо говорили на предавањима).

Вањезички елементи као саставни и пожељни део текста: илустрације, модели, графикони, табеле и сл. Могу бити уметнути у сам текст или дати у Додацима, на крају мастерског рада.

Међусобна језичко-стилска усклађеност наслова и поднаслова: њихова граматичка и лексичка структура, дужина и сл. (Неусклађеност се најбоље види при изради садржаја, и то је последња прилика да се грешка исправи!)

ВЕЛИКА ОПАСНОСТ И ЧЕСТА СТИЛСКА ГРЕШКА: ПЛЕОНАЗМИ

Једна од најчешћих грешака у писању мастерских радова јесте употреба сувишних речи, одосно *плеоназам*. Понекад их је тешко уочити, а понекад су врло лако видљиви. Упоредите, на пример, наслов реферата који је понуђен за једну научну конференцију и видећете да ин на малом простору има више, а да је само највидљивији онај *конјугација глагола*: „Морфолошка анализа глаголских дублета у конјугацији глагола у српском језику“. У многим граматичким радовима чест је плеоназам *презент глагола*, и сл. Често се упозорава да је плеоназам и *тачка гледишта*, затим конструкције типа *око тридесетак* и сл.

Зато је важно прочитати информативно поглавље „О плеоназму“ у *Српском језичком приручнику* Павла Ивића, Ивана Клајна, Митра Пешикана и Бранисава Брборића (пето издање, Београд: Службени гласник и Београдска књига, 2011, 201-203).

ЕМОЦИОНАЛНОСТ И ЕКСПРЕСИВНОСТ: САМО У ПОЛЕМИКАМА!

Научни стил је хладан, свака емоционалност и експресивност своде се на минимум. У научним расправама нема узвичних реченица, нема узвика, нема песничког језика. О овоме тачно и духовито пише Умберто Еко у најчитљивијем уџбенику академског писања (преведен је и на српски језик!).

Према неистомишљеницима се у научној расправи односимо са достојанством, не скривамо њихове грешке, али не вређамо. (Овакву „храброст“ многи испољавају нарочито над мртвим научницима, који не могу одговорити на напад!) С друге стране, не претерујемо са похвалама. И кудимо и хвалимо са мером.

Лош пример, чак и за полемике: „Данас смо сведоци страховитог оплићавања новинске књижевне критике. У прошлих неколико бројева Културног додатка „Политике“ читали смо неуке, паорски дрзовите, ћеретаво-клепетаве текстове књижевног аутсајдера [...] који, упркос томе што је до сада објавио једну већ давно заборављену свешчицу песама, себи прибавља претензију на врховну књижевну арбитражу. [...] Текстови тог дајдестираног деривата критичара препуни свепрожимајуће лажности, расходованих општих места и аутистички просањаних наклапања, напосто вређају читалачку интелигенцију“ (Драган Јовановић Данилов, „Пунокрвне и мртве књиге“, *Политика* 26. 12. 2009, додатак „Култура – уметност – наука“, 01).

Када понестану аргументи, у полемикама се често прелази на лично вређање, о чему је сјајно писао Шопенхауер у *Еристичкој дијалектици*, наводећи то као последњи од трикова да увек будете у праву.

ФРАЗЕОЛОГИЈА И СТЕРЕОТИПНОСТ

Научна фразеологија:

а) *ставити знак једнакости, дићи на куб, заједнички именитељ, неуралгична тачка, дићи на квадрат, имати специфичну тежину, царски рез, вишак вредности* (Ж. Станојчић и Љ. Поповић);

б) *прометни колапс, полука развоја, правни вакуум, струјни инфаркт, формула за оздрављење привреде, дубоки корени бирократије, нафтни шок* (В. Петровић).

Устаљени изрази:

а) *дати могућност, отворити дискусију, како су показала истраживања, како је показано горе, резимирати резултате, изнети на видело* (М. Чаркић);

б) *поставити дијагнозу* (Станојчић/Поповић).

ОПОЗИЦИЈА НАУЧНОГ ПРЕМА КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКОМ СТИЛУ

Студенти србистике често пожелеле да пишу попут књижевника (уп. шта о таквим амбицијама других студента пише Умберто Еко). Зато ова два сасвим различита стила треба још једном упоредити (а сетити се и опозиције између књижевног и песничког језика у Тезама Прашког лингвистичког кружока):

1. бесконачност синонимије : нема синонимије (у лексици и фразеологији)
2. затворен (независан од особе која га прима „објективно“) : отворен (зависан од особе која га прима „субјективно“)
3. транзитиван (подесан да у целини пренесе значење) : рефлексиван (усмерен на израз)
4. денотативан (експлицитан, ослоњен на основно значење) : конотативан (ослоњен на секундарна, изведена, метафорична значења)

„УМЕСТО ЗАКЉУЧКА“

Основни циљ науке: доказивање истине, језик и стил су само томе прилагођени.

Опште особености (према М. Чаркићу):

1. претходно осмишљавање исказа
2. монолошки карактер
3. строги избор језичких средстава
4. тежња ка употреби нормираног говора (строга нормираност)
5. тачност, јасност, лаконичност
6. употреба речи у дословном значењу
7. висок степен обезличавања исказа
8. сукцесивност у низању мисли и израза
9. завршеност, потпуна исказаност
10. тесна повезаност између одељених делова исказа

11. употреба именичких поређења
12. коришћење генитивних синтагми
13. коришћење условних знакова и симбола

Умеће поступног излагања најсложенијих мисли: постиже се *јасним и правилно компонованим* реченицама, пасусима и текстовима.

Борба против натрпаности речи натпојмовном садржином (Кајзер, Вуковић)

Покушај да се дефиницијама постигне чврстина и трајност (Кајзер, Вуковић)

Структура дефиниција, речничке дефиниције, речнички чланци

ЛИТЕРАТУРА

Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига, Београд, 2002. (2. издање)

Лингвостилистические исследования научной речи, Академия наук СССР, 1979.

Novo Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Jasen – Univerzitet Crne Gore, Podgorica – Nikšić 2000, 112-119.

Милосав Ж. Чаркић, *Увод у стилистику*, Научна књига, Београд, 2002.

Владислава Петровић, *Новинска фразеологија*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад, 1989.

Žan-Klod i Umberto Eko, *Ne nadajte se da ćete se rečiti knjiga*, Čačak - Beograd: Gradac, 2011.